

Paul Karnitsch, Die Reliefsigillata von Ovilava, Linz 1959. Stran 461 včetně 187 tabulek, přehledná mapka. Vyšlo jako 12. svazek edice Schriftenreihe des Institutes für Landeskunde von Oberösterreich pod redakcí Dr. F. Pfeffera.

Nová obsáhlá práce známého rakouského badatele P. Karnitsche je jeho další materiálovou monografií publikující nálezy tery sigiláty (TS), tentokrát z území staré římské kolonie Ovilavy, jež byla předchůdkyní dnešního hornorakouského Welsu nedaleko Lince. Při nevelké vzdálenosti tohoto místa od našeho státního území a při známém nedostatku literatury o TS v Československu získává pro nás tato práce zvláštní důležitost. Monografie se týká jediné kategorie hmotných památek, avšak v Ovilavě bohatě zastoupené, neboť K. měl i po vynechání bezvýznamných odštěpků příležitost zpracovat na 1300 dokladů. S tímto vysokým číslem ostře kontrastuje počet známých nálezů TS na území Československa (Křížek publikoval v r. 1939 na 220 dokladů ze Slovenska, Sakař v r. 1956 30 dokladů z Čech, moravské nálezy nebyly dosud souhrnně publikovány; dnešní počet zlomků TS nalezených na celém území ČSSR se patrně bude blížit k číslu 400), třeba však uvážit jak velkou rozdílnost obou prostředí, tak i relativnost počtu našich nálezů, pocházejících většinou jen z povrchových sběrů. K. práce navazuje na dlouholetou zásluhnou činnost za války zesnulého F. Wiesingera, jemuž byla připsána. Tato a některé další okolnosti jsou objasněny v krátké předmluvě, v níž K. také nadhazuje otázku neudržitelnosti staršího datování TS z Rheinzabern a Westerndorfu a podává přehled zastoupených tvarů s několika poukazy na datování.

Ve stručně psaném úvodu zaujme upozornění na prvé použití moderního názvu „terra sigillata“ Longuemarem před více než sto lety (1855); je to drobnost historiografického rázu, ale skutečně obecně málo známá. V souvislosti s tím pozastavil se K. u antického termínu „samské nádoby“ a spolu s Waagém i jinými odmítá ztotožnění názvu s TS. Zde by bývalo na místě pokusit se o definici TS, neboť panuje velká nejednotnost v tom, které druhy úspěštilé římskoprovinciální keramiky (a ovšem i italské) lze ještě počítat k této skupině. K. od této otázky upustil a spokojil se konstatováním, že zvláště důležitým druhem TS je stolní a obětní nádoby, lisované pomocí forem a reliéfně zdobené; nazývá je stručně „die Reliefsigillata“ (s. 13). Pokud jde o původ TS, opakuje zde svůj názor ze starší publikace o TS z Lauriaca.

Z téže práce z r. 1955 přejal také jak celkové pojetí práce a způsob zpracování materiálu, tak i rozdělení vlastní látky do kapitol, v nichž opět podává přehled evropské produkce TS, tentokrát ovšem se zařazením ovilavských nálezů (s. 16—57). Ž časně italské produkce jsou v Ovilavě zastoupeny řídko výrobky arretinské, jinak hojně rozšířené v celé západní Evropě, i hornoitalské („padanische Sigillata“, tj. TS z oblasti řeky Pádu), které se zase vyskytují především v Podunají; v obou případech jde o keramiky buď nezdobené nebo s aplikovanou výzdobou. Z jihogalských výrobních center proudily sem v I. století n. l. již reliéfně zdobené nádoby, pocházející hlavně z La Graufesenque a z Banassacu; K. při této příležitosti vhodně poukázal na to, jaký význam měla pro Ovilavu výhodná poloha na křižovatce dálkových spojů. Ze středogalské oblasti dodávaly TS široko daleko zejména dílny v Lezoux. Také v Ovilavě se vyskytují četné výtvořky tohoto centra, mezi nimiž je i hodně výrobků významného hrnčíře Cinnama, který je znám také z nálezů u nás. Tyto doklady jsou datovány od doby Traianovy do konce II. století; zvláště velký příliv bylo možno zjistit v době od počátku vlády císaře Hadriana, do níž patří desítky signovaných dokladů z Lezoux (tab. 38—62, 65—80). Vedle nepřilíš početných kusů z východogalských dílen v La Madeleine. Chémery-Faulquemont, Blickweileru, Ithenweileru a snad i v Mittelbronnu a v Kräherwaldu vystupují početnější dílny v Heiligenbergu s 32 doklady a především opět stejně jako v Lauriacu Rheinzabern s úplnou záplavou svých výrobků, neboť 599 určených a zařazených rheinzabernských dokladů představuje téměř polovinu všech zpracovaných nálezů z Ovilavy. V bohatém materiálu, datovaném od počátku vlády císaře Antonina Pia do 3. čtvrtiny III. století, jsou více než 20 kusy zastoupeni v II. století IANV(ARIV)S II, B. F. ATTONI,

CERIALIS II, CERIALIS V, na přelomu století COMITALIS II — IOVENTI a v 1. polovině III. století COMITALIS V — LATINNI, MAMMILIANVS, REGINVS II a PRIMITIVVS I (tab. 87—90, 92—181, 186). Produkce hrnčířských dílen v bavorském Westerndorfu je zastoupena pouze 24 doklady z 1. pol. III. století, což je v nápadném nepoměru s počtem výtvorů tamních dílen, které byly zjištěny v Lauriacu. Konečně u posledních sedmi ovilavských zlomků TS z téže doby, svědčících o spojitostech s produkcí v Trevíru, předpokládá K. lokální vznik a pomýšlí při tom na okolí Enns, tj. starověkého Lauriaca (s. 55 n.).

Vlastní textovou partii doplňuje poznámkový aparát a seznamy literatury i hrnčífů, jejichž výrobky byly v Ovilavě zjištěny (58—77). Seznam citované literatury, v němž je zachycen 291 titul, svědčí sám dostatečně o dnešní rozsáhlosti literatury o TS a bylo správné, že se K. neomezil jen na základní kmenovou literaturu. Zdá se naopak, že se K. pokusil podat vyčerpávající seznam literatury, do něhož pojal i práce, zveřejňující třeba jen několik nálezů TS, nebo díla, mající vztah pouze k problematice geneze TS (Kraus, Zahn). Nás bude jistě zajímat, že jsou zde zaznamenány i obě dosavadní hlavní práce o nálezech TS na území ČSSR, starší práce Křížkova i novější článek Sakařův; zachycena je i nedávná práce V. Ondroucha o bohatých hrobech z doby římské na Slovensku. Bohužel K. nevěnoval dostatečnou pozornost přepisu českých titulů, oba jsou zde zkomoleny a nešťastně je zde dokonce přepsáno i Sakařovo jméno (jako „Sacar“). S takovými nepřesnostmi se setkáváme i u jiných citací, třeba v názvech maďarských prací. Přece jen však zde postrádáme některé starší práce (např. Fr. Keller 1876, B. Cserni 1909, H. B. Walters 1921, H. Koethe 1937, G. Chenet 1941, z poválečných L. Nagy 1945, H. Ricken 1946, L. Durr 1953).

Na obsáhlosti knihy mají hlavní podíl následující tabulky, kterých je 187 (s. 80—454). Jako v lauriacké monografii jde i zde o kvalitní kresebné tabulky z pera autora, provedené v jednotném měřítku a stejně uspořádané s vysvětlujícím textem na sudých stranách. Poslední tabulka je chronologická; znázorňuje graficky dobu činnosti hrnčífů, jejichž TS byla nalezena v Ovilavě. Je to velmi instruktivní pomůcka a je třeba litovat, že je omezena jen na produkci italskou, jihogalskou a středogalskou. Kniha je zakončena indexem a přehlednou mapkou hrnčířských dílen vyrábějících TS, která je totožná s mapkou v K. práci o nálezech TS v Lauriacu.

Obsáhlá K. monografie má četné kladné stránky. Nejdůležitější, jako u každé materiálové práce, bezpochyby je, že zveřejnila velmi početný klasifikovaný nálezový materiál a poskytla ho dalšímu bádání, neboť význam ovilavských nálezů TS daleko přesahuje oblast Podunají. Materiál je velmi cenný i přímo pro nás, neboť nám pomáhá lépe se orientovat ve složitých otázkách, kudy se dostávala TS na naše dnešní státní území. V souvislosti s tím třeba po zásluze vysoko ocenit velký rozsah tabulek a jejich skvělou úroveň; pouze v několika ojedinělých případech bychom mohli vznést námitky proti rekonstrukčnímu doplnění výzdobných motivů. O textové části lze v podstatě říci totéž, co bylo v předcházející recenzi řečeno o starším K. zpracování nálezů TS z Lauriaca. A to je v tomto případě mrzuté, neboť práce z roku 1959 působí leckdy dojem, jako by šlo o rozšířené vydání oné knížky s použitím jiného materiálu. Nutně působí nepříznivě, zjišťuje-li čtenář — a to již v předmluvě a úvodu — stejné myšlenky a někdy i celé slovní obraty, které již poznal ve starší K. knížce. Na druhé straně ovšem nelze nevidět, v jakém obtížném postavení K. byl, když zpracovával dvě monografické práce stejného zásadního charakteru a rozhodl se u novější práce opakovat postup a pojetí, které se mu osvědčilo. Textové kapitoly podávají i zde stručný a velmi zdařilý přehled produkce TS, tentokrát skutečně v evropském rozsahu, neboť byly doplněny o pasáže o výrobě TS na území dnešního Španělska, Britanie, Švýcarska a Maďarska. V textu tu a tam problesknou postřehy společensko-hospodářského dosahu, ale o soustavném výkladu v tomto smyslu nemůže být řeči. Bývalo by skutečně vhodné, kdyby K. věnoval více pozornosti těmto otázkám, vždyť i pouhý problém fixace dopravních tepen, zde nadhozený jen jedinou větou, není zdaleka tak snadný a jednoznačný, jak by se z těch

několika slov zdálo. Také v této práci se K. nepokusil shrnout získané poznatky v nějaké závěrečné kapitole a zcela nás překvapuje, že nevyužil příležitosti, která se mu doslova nabízela, totiž že neprovedl srovnání náleзовého materiálu z Ovilavy a nedalekého Lauriaca a nevyvodil z toho patřičné závěry, které mohl konfrontovat s dějinami obou míst.

M. R. Pernička

Limes Romanus Konferenz Nitra, Bratislava 1959, str. 152.

Z klasickoarcheologické literatury, která vyšla v Československé socialistické republice v poslední době, je nejaktuálnější sborník přednášek z mezinárodní konference v Nitře o problémech římského limitu, především na našem území. Zasedání konalo se v září 1957 a přednášky s výjimkou Barkóczyho, která zatím byla publikována ve Folia archaeologica IX, 1957, vydala Slovenská akadémia vied německy, některé částečně upravené, jako je Ondrouchova, v Bratislavě 1959 ve zvláštním svazku pojmenovaném Limes Romanus Konferenz Nitra. Po krátkém úvodu, který seznamuje čtenáře s vnějším průběhem konference a s jejím programem, shrnuje vstupní přednáška J. Dekana o „stavu a úkolech limitního bádání na Slovensku“ vše podstatné, co vykonala naše archeologie na tomto poli, hlavně od zřízení zvláštní komise v roce 1938, jejíž činnost byla aktivisována a zintensivněna z podnětu Československé akademie věd roku 1956. Autor informuje o dnešních našich znalostech Devína, Stupavy a Iže — Leányváru, kteréžto lokality byly z větší nebo menší části prozkoumány už před druhou světovou válkou. Zdůrazňuje přínos bádání po roce 1938. Naznačuje možnosti, vyplývající z nejnovějších archeologických objevů, římský objekt v Milanovcích, hromadné nálezy cihel v Starém Městě u Uherského Hradiště a v Šarovcích na Hronu, i z výkladu důležitého nápisu z alžírské Zany. Závěrem dotýká se stručně budoucích úkolů, zejména systematického výzkumu limitu, neznámých dosud římských objektů, a to v souvislosti s problematikou současného barbarského osídlení.

T. Kolník, který nyní vede v nitranském Archeologickém ústavě SAV římské výzkumy, podává ve své stati „Výkopy na římské stanici v Milanovcích v letech 1956—1957“ přehlednou a střídavou zprávu o nejvýznamnějším československém poválečném objevu v našem limitním předpolí. V článku, doprovázeném pláňky a fotografiemi, podtrhuje hlavní zjištěná fakta, negativní základy římské zděné stavby o rozměrech 21 × 30 m s ústředním nádvořím a existenci staršího objektu lehké konstrukce. Správně datuje zděnou budovu do 4. stol. n. l. (skrovně zbytky pozdně římské keramiky, chybí sigillata a mince) a podle druhotně použitého cihlového materiálu hledá v sousedství římskou stanici z 2. stol. Zda máme v milanovské římské architektuře vidět jeden z „posádkových táborů“ (praesidiaria castra), které buďoval v kvádřském zázemí císař Valentinian I., není ovšem zatím jisté. Výzkum není ještě dokončen. Už dnes však Milanovce dosvědčují existenci římského opěrného bodu v 2. a 4. stol. 50 km severně od Dunaje na důležité cestě od Kelemantie — Leányváru přes Nové Zámky údolím Nitry (po pravém břehu!) do Pováží.

Studie Fr. Křížka je věnována problému římských hranic na severopanonském limitu. V duchu svých starších prací o milníku z Biskupic a o limitu na Žitném ostrově staví se proti obvyklému mínění o hranici sledující hlavní tok Dunaje a domnívá se, že římské území nejen zahrnovalo i Velký Žitný ostrov (srov. staré hranice církevní i župní), ale sahalo ještě 15 km na sever od Dunaje, jak známe pro dobu zadunajských válek M. Aurelia. Tato hypotéza je málo přesvědčivá, i když je nesporné, že římské zájmy zasahovaly za Dunaj, vytvářejíce tak jakési druhé „neviditelné“ hranice, srov. např. správné zdůraznění slabého opevnění římských stanic ze začátku 2. stol. ve vnitrozemí, což svědčí o silném vlivu imperia v germánském zázemí. Podle mého soudu měly takové objekty, jako např. Mušov, funkci jakýchsi moderních konsulátů, tj. převážně obchodně reprezentativní, a musely počítat s dobrou vůlí okolních barbarů. Z nálezů cihel s kolkem Antoniniana v Starém Městě u Uherského Hradiště usuzuje Křížek rovněž správně, že r. 180 po Commodově míru nebyly asi vyklizeny všechny římské opěrné body za Dunajem. Dnes však